

Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi Sayı: 10/3 2021 s. 864-874, TÜRKİYE

Araştırma Makalesi

95. YILDÖNÜMÜNDE SS LOTUS- BOZKURT DAVASINA İLİŞKİN FRANSIZ BASININDA ÇIKAN BAZI HABERLERE DİLSEL BİR BAKIŞ

Sercan ALABAY*

Geliş Tarihi: Mayıs, 2021

Kabul Tarihi: Ağustos, 2021

Öz

Uluslararası hukuk ders kitaplarına konu olan elim olay 2 Ağustos 1927 tarihinde Ege Denizinde, Midilli adası açıklarında deniz taşımacılığı yapan Fransız SS Lotus gemisiyle, Türk Bandrollü Bozkurt'un çarpışmaları şeklinde gerçekleşmiştir. Kazada sekiz Türk mürettebat hayatını kaybetmiş, on mürettebat ise SS Lotus tarafından denizden kurtarılmıştır Ertesi gün İstanbul'a demirleyen SS Lotus'un olay anındaki kaptanı Demons, karşılıklı şikâyetler sebebiyle tutuklanmıştır. Bu noktada Fransız otoritelerin İstanbul Mahkemesinin yargılama yetkisi üzerine yoğun itirazları olmuş, Türkiye Cumhuriyeti ise davayı Lahey Adalet Divanına taşıma önerisinde bulunmuştur. Böylece dava uluslararası hukuka taşınır. Her iki ülkenin dışında dünya basınına da konu olan dava boyunca yayınlanmış pek çok haber ve yoruma rastlamak mümkündür. Lahey sürecinin başlangıç ve devamında Türk basını genellikle nezaketini korurken Fransız yayın organlarında çıkan bazı gazetelerde aynı üsluba rastlamak zordur. Bu çalışmada, dönemin Fransız basınında çıkmış bazı haber ve yorumların dilsel açıdan incelenmesi amaçlanmaktadır. Metinler Fransızca orijinaleri üzerinden değerlendirilecektir.

Anahtar Sözcükler: SS Lotus, Bozkurt, Fransız, Basın.

A LINGUISTIC OVERVIEW OF SOME OF THE NEWS IN THE FRENCH PRESS ON THE SS LOTUS-BOZKURT CASE ON ITS 95TH ANNIVERSARY

Abstract

The incident, became a subject of international law textbooks, took place on August 2, 1927 in the Aegean Sea, off Mytilene, in the form of a collision between the French SS Lotus and the Turkish ship Bozkurt. The next day, the captain of SS Lotus, was arrested due to mutual complaints. At this point, the French authorities had intense objections to the jurisdiction of the Istanbul Court, while the Republic of Turkey proposed to refer the case to The Hague Court of Justice. Thus, the case is transferred to international law. While the Turkish press generally maintained its courtesy at the beginning and continuation of the Hague process, it is difficult to find the same style in some newspapers published in French media. In this study, it is aimed to examine some news published in the French press of the period from a linguistic perspective.

Keywords: SS Lotus, Bozkurt, French, Press.

* Öğr. Gör. Dr.; Galatasaray Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, sercan.alabay@gmail.com

Giriş

Henüz çiçeği burnunda bir cumhuriyetin SS Lotus - Bozkurt davası benzeri uluslararası hukukta yer edinen, ders kitaplarına, akademik tezlere konu olan çetin bir hukuki sınavla muhatap olması nadir görülen bir olaydır. Elim olay 2 Ağustos 1927 tarihinde Ege Denizinde, Midilli adası açıklarında uzak ve orta doğuya deniz taşımacılığı yapan günümüzde Compagnie Maritime d'Affrètement adıyla faaliyet göstermekte olup olay günü itibariyle Messageries Maritimes olarak (messageries-maritimes, 2021) bilinen Fransız şirketine ait SS Lotus gemisiyle, Türk Bandrollü Bozkurt'un çarpışmaları şeklinde gerçekleşmiştir. Kazada sekiz Türk mürettebat hayatını kaybetmiş, on mürettebat ise SS Lotus tarafından denizden kurtarılmıştır (Kişi, 2018). Ertesi gün İstanbul'a demirleyen SS Lotus'un olay anındaki kaptanı Teğmen Jean Demons, vardiyadaki iki dümenci ve Bozkurt'un süvarisi Hasan Bey vefat eden denizcilerin aileleri ve gemi sahiplerinin karşılıklı şikâyetleri sebebiyle tutuklanmışlardır. Fransız yetkililerin yoğun itirazına rağmen İstanbul Mahkemesi bu davanın yargılanması hususunda kendini yetkili görmüş ve 15 Eylül 1926 tarihinde her iki kaptanı da kusurlu bulup SS Lotus nöbetçi süvarisi Jean Demons'u 80 gün hapis ve 22 bin lira cezaya çarptırmıştır. Bu noktada Fransız otoritelerin İstanbul Mahkemesinin yargılama yetkisi üzerine yoğun itirazları olmuş, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ise davayı Lahey Adalet Divanına taşıma önerisinde bulunmuştur. Fransız tarafının kabul etmesiyle SS Lotus - Bozkurt davası uluslararası hukuka taşınmış olur (Tezcan, 1994). Her iki ülkenin dışında dünya basınına da konu olan dava boyunca yayınlanmış pek çok haber ve yoruma rastlamak mümkündür.

Lahey sürecinin başlangıç ve devamında Türk basını genellikle nezaketini korurken Fransız yayın organlarında çıkan bazı gazetelerde aynı üsluba rastlamak zordur. Bu çalışmada, dönemin Fransız basınında çıkmış bazı haber ve yorumların dilsel açıdan incelenmesi amaçlanmaktadır.

L'homme Libre, Le Parisien ve Le Petit Journal gazeteleri

2 Eylül 1926 tarihli "L'homme Libre" (L'Homme libre 1926-09-02, 2021) gazetesi baş editörü Eugène Lautier tarafından kaleme alınan ve gazetenin sür manşetinde yer bulan haberinde "Le guet-apens du Constantinople" şeklinde bir başlık kullanmayı uygun bulmuştur. "Konstantinopolün pususu" veya tuzağı şeklinde Türkçeleştirebileceğimiz bu başlık bile haberin ana metninin ne boyutta yanlı olduğunu ortaya koymaya kabildir. Yazıda hem Türkiye Cumhuriyeti'nden hem de haberin kaynağı olarak gösterilen İstanbul'dan 1453 yılında tarih sahnesinden ayrılan Bizans İmparatorluğunun başkenti Konstantinopol olarak bahsedilmekte böylece yeni Türk Devleti yok sayılmaya çalışılmaktadır.

"Davaya ilişkin detayları aşağıda bulabilirsiniz" şeklinde başlayan birinci paragrafi takiben her iki kaptanın savunmaları çok kısa paragraflar hâlinde verilmiştir.

"Interrogé par le président, le Lieutenant Demons a exposé comment survint l'abordage: il affirma n'avoir jamais omis aucune de manœuvres que prescrivait la situation et fait tout le nécessaire pour éviter la collision"

"Le capitaine de charbonnier Bouzkourd a exposé à son tour les péripéties du drame disant n'avoir commis aucune faute professionnelle"

Mahkeme başkanı tarafından sorgulanan Teğmen Démons olayın nasıl gerçekleştiğini anlattı sadece durum gerektirdiği manevraları icra ettiğini ve çarpışmayı önlemek için ne gerekiyorsa yaptığını belirtti.

Anlatma sırası kendisine geldiğinde Bozkurt kömürlü gemisinin kaptanı profesyonel anlamda hiçbir hata yapmadığını belirtti.

Gazete haberinin bir sonraki paragrafında ise Teğmen Demons'un eski avukat Lütfi Fikri Bey (tam adı Ömer Lütfi Fikri, 1872-1934) tarafından müdafaa edildiği ve Lütfi Fikri Beyin mahkemeye uluslararası hukuk baz alındığında yargılama yetkisinin Fransız yargısına ait olduğu ve dahi Türk mahkemelerinin bu davada yetkili olmadığına dair bir dilekçe sunduğu belirtilmektedir.

“Le lieutenant Demons est défendu par l’ancien bâtonnier “Outfy Fikry” Celui-ci, a présenté alors au tribunal une requête soulevant l’exception d’incompétence à l’égard de la juridiction turque, basant sa demande sur les principes de droit international qui attribuent la compétence à la juridiction française”

Muhafif kişiliğiyle bilinen Lütfi Fikri Bey Temmuz 1890'da Mekteb-i Mülkiyye'den mezun olmasının ardından Paris Hukuk Fakültesi ve Ecole Libre des Sciences Politiques'in Section Diplomatique kısmında eğitimini tamamlar. Serbest avukatlık da yapmasının yanı sıra 1920-1928 yılları arasında İstanbul Baro Başkanlığı görevinde bulunur (LÜTFİ FİKRİ - TDV İslâm Ansiklopedisi, 2021). Tıpkı Ahmet Mithat Efendi'nin Stockholm Müşterikler Kongresi sonrası (1889) Avrupa kültürünü çok yönlü anlatabilecek donanımda olması gibi (Çanaklı, 2020) Lütfi Fikri Bey de Fransızcaya ve Fransız kültürüne çok hâkimdir. Dolayısıyla dönemin bazı Fransız yayın organlarının iddialarının aksine kendi vatandaşlarını (Teğmen Jean Demons) savunan avukatın Fransızcası Fransa'da eğitim görece kadar akıcı, hukuk bilgisi se sekiz yıl süreyle İstanbul barosuna başkanlık edecek derecede yetkindir. Daha enteresan olanı SS. Lotus - Bozkurt olayına yönelik yazısını incelediğimiz L'homme Libre gazetesinin baş editörü Eugène Lautier gibi Ömer Lütfi Bey'in de Paris'te vefat edip, ünlüler mezarlığı olarak da bilinen ve günümüzde dahi Paris'in en çok ziyaret edilen alanlarından biri olan Père Lachaise mezarlığına defnedilmiş olmasıdır.

Bir sonraki paragrafta savcının söz konusu dilekçeye, yeni Türk Ceza Kanununun 6. Maddesinden alıntı yaparak cevap verdiği ve bu maddenin yabancıların Türklere karşı işledikleri ve iki ile sekiz yıl arası hapis cezası gerektiren fiillerde, suçu işleyen yabancı Türk topraklarında yakalandıysa Türk mahkemeleri yargılama konusunda yetkilidir şeklindeki açıklamasına yer verilmiştir.

“Le procureur général a répondu en citant l'article 6 de nouveau code pénal turc qui dit Quand en étranger commet contre un turc en pays étranger un acte susceptible d'entériner la peine d'emprisonnement de deux à huit ans, cet étranger sera jugé par les tribunaux turcs s'il est arrêté en territoire turc”

Mahkeme dava üzerinde kendi yetkisini onar ve tanıkların çağırılmasına geçilir. Ancak çarpışma anında köprü üstünde görev yapan üç tayfanın da içinde yer aldığı bazı tanıkların hazır bulunmamasından dolayı dava duruşması 11 Eylül'e ertelenir.

“Après délibération, la cour confirma sa compétence. L'appel des témoins commença, mais comme il en manquait un certain nombre, et notamment trois matelots du Lotus de service

sur la passerelle en moment de l'abordage. L'affaire fut reportée a 11 septembre, ainsi qu'on l'a déjà dit relaté”

Bir sonraki paragraftan itibaren olay anlatısını bitiren editör, kişisel fikirlerini sunmaya başlar

Nous avons coutume, en occident, de citer les proverbes orientaux. Je crois que les Turcs ont emprunté à la sagesse occidentale deux formules. La première est celle-ci: “Il ne faut pas se frapper.”

Editörün bu paragraftaki ifadeleri şu şekilde Türkçeleştirilebilir: Biz Batı’da Doğu atasözlerinden alıntı yapmaya alışkınız. Türklerin Batı bilgeliğinden iki formül ödünç aldıklarına inanıyorum. İlki şu: “Kendine vurmamalısın.” Metnin orijinalinde geçen “emprunté à la sagesse occidentale” yani batı bilgeliğinden ödünç alınmış ifadesi doğuda olanların küçük ve bilgelikten uzak görüldüğü pejoratif anlam yüklü bir ifade olarak karşımıza çıkar. Örnek olarak sunduğu “Il ne faut pas se frapper.” atasözüyle ise kapalı bir dille Türk yargısının tarafsız olmayıp kendi vatandaşını koruduğunu ima eder.

Haberin devamındaki paragrafta ise bu kez Fransız elçiliği editörün ölçsüz dilinden nasibini alır metnin çevirisi şu şekilde yapılabilir: “Teğmen Demons’un Konstantinopolis’te tutuklanıp hapsedildiği skandal koşulları herkes hatırlar. Görünüşe göre Fransız elçiliği pek de güçlü tepki vermedi. Belki de Paris’ten talimat bekliyordu.” Editörün İstanbul yerine Konstantinapol kullanması, Türk yargısının verdiği bir kararı skandal olarak nitelemesi ve Fransız elçiliğini gerektiği gibi hareket etmemekle suçlaması dikkat çekicidir. Bununla birlikte son cümle “Peut-être attendait-elle des instructions de Paris” belki de Paris’ten talimat bekliyordu ifadesi de üstü kapalı olarak Paris yönetiminin bekleneni yapmadığına işaret eder.

“Tout le monde se souvient des conditions scandaleuses dans lesquelles le lieutenant Demons a été arrêté à Constantinople et emprisonné. Il ne paraît pas que la légation de France ait agi avec beaucoup de vigueur. Peut-être attendait-elle des instructions de Paris.”

Devam eden paragrafta ise Türk elçisi demek yerine “Osmanlı elçisi” ifadesini kullanması ve cümleyi “Konstantinapol hükümeti” diye tamamlaması başta belirttiğimiz yeni Türk devletini tanımamama ve tarihi gerçekliklere yüz çevirme olarak betimlenebilir. “M. Aristide Briand a fait venir l’ambassadeur ottoman” cümlesinde dönemin Fransa başbakanı ve dış işleri bakanı Aristide Briand’ın (1862-1932) elçiyi getirttiği (faire venir) şeklindeki ifade ise bu gibi diplomatik durumlarda kullanılan “elçi çağrıldı veya elçi davet edildi” gibi cümlelerin aksine nötr bir yaklaşımı değil Türkçede “ayağına getirtme” olarak betimlenen olumsuz ve hiyerarşik olarak alçaltıcı bir üslubu temsil eder.

“Comme le scandale prolongeait, M. Aristide Briand a fait venir l’ambassadeur ottoman qui est accrédité auprès de la République Française. Il lui a représenté que l’opinion publique chez nous était justement outrée de procédés du gouvernement de Constantinople.”

Haberin sonraki paragrafında editörün olay anlatısı sanki birinci elden kendisi şahitlik etmiş gibi olmakla birlikte olayın geçtiği belirtilen yer ve kişiler açısından bunun pek de akla yatkın olmadığı söylenebilir. Zira dönemin Paris büyükelçisi, Türkiye Cumhuriyeti başbakanlarından ve soyadını bizzat Atatürk’ten alan Fethi Okyar’ın (1880-1943) Fransız başbakan ve dışişleri bakanı Aristide Briand ile bu haberde geçen bir mahiyette görüşmesi inandırıcı olmaktan uzaktır.

Orijinali aşağıda yer alan paragraf, şu şekilde Türkçeleştirilebilir: “büyükelçi bizim dışişleri bakanının mercurialine (eskiden çarşamba günleri yapılan ve başbakanın konuşma yaptığı meclis toplantılarına verilen ad) (Mercuriale: définition de “mercuriale” (Dictionnaire - La langue française, 2021) katıldı veya katılır gibi yaptı. Alçak bir sesle ve Aristide Briand’a pişman gözlerle bakarak batı bilgeliliğinin ikinci formülünü mırıldandı “kendi işine bak” Le Parisien Gazetesinin tanımına göre Fransız diline 19. yüzyılda askeri argo kategorisinde giren “Et ta sœur” ifadesi, agresif bir biçimde karşı tarafı kendi meseleleriyle ilgilenmeye davet etme olarak tanımlanır (Et ta sœur! - Le Parisien, 2021). Diplomatik dil bir kenara, gazete editörünün Türk büyükelçinin söylediğini iddia ettiği ifade günlük argo dilinde bile saldırgan kabul edilir, bu da devletlerarası böyle mühim bir meselenin tartışılması esnasında kullanılmayacağına bir nevi kanıtı olur.

L’ambassadeur a écoulé ou feint d’écouler la mercuriale de notre ministre des affaires étrangères. Mais tout bas en regardant M. Aristide Briand avec des yeux contrits, il murmurait la seconde formule de la sagesse occidentale: “Et ta sœur ?”

Haberin bir sonraki paragrafında editör kişisel fikirlerini sunmaya devam eder:

Oh! certes, l’ambassadeur a fait jouer le télégraphe: mais il semble bien que les gens de Constantinople aient - dans l’hypothèse la plus favorable et la plus convenable- mis ce télégramme au panier.

Şu açık ki, büyükelçi telgraf çekti: ancak Konstantinapol’dekiler - en kabul gören ve en uygun olan hipoteze göre- hasıraltı ettiler.

Bu paragrafta dikkat çeken nokta ise “kabul gören ve en uygun” diye nitelediği varsayımların kimin tarafından ortaya konulduğunu ve kimin tarafından kabul gördüğünü belirtmemesidir. Bunun yanında varlığına dair bir kanıtın bulunmadığı telgrafın saklandığı veya hasıraltı edildiği kısmı da editörün kişisel fikrini yansıtır. Bu noktada kültürler arası iletişimin ve kültürel farklılıklara duyarlılığın ne kadar önemli olduğu aşikârdır. (Yılmaz & Tepe, 2020) Son olarak İstanbul’dan yine Constantinople olarak söz etmiştir.

Haberin ilk sütunundaki son paragrafı ilginç bir benzetmeye yer verir.

La justice ottomane suit son cours avec une senteur malicieuse et calculé pour montrer le dédain absolu que la France inspire au gouvernement turc. Cette procédure évoque le délicieux nonchaloir Sara la baigneuse.

Sara, belle d’indolence, Tembeler güzel Sara

Se balance Sallanıyor

Dans un hamac, au-dessus Yukarıda, bir hamakta

Du bassin d’une fontaine Bir çeşmenin yanında

Türkçeye şu şekilde çevirmek mümkündür: “Osmanlı adaleti Fransa’nın Türk hükümetini etkilediğine dair mutlak küçümsemeyi göstermek için hesapçı nitelikte ve kötü kokan yolunu izliyor. Bu işleyiş “Sara la baigneuse” şiirindeki tatlı umursamazlığı çağırıyor”.

Türkiye Cumhuriyeti adaletinden “Osmanlı adaleti” diye söz etmesinin yanında orijinal metinde Osmanlı anlamına gelen “ottoman” sözcüğünün küçük harfle başlaması bile

manidardır. Türk adaletinin izlediği yolu özellikle negatif anlam yüklü “malicieuse et calculé” sözcükleriyle açıkça kötölemesi ve tutumunu ise Victor Hugo’nun 1828 yılında yayınlanan “Les Orientales” eserinden alınan “Sara la baigneuse” (BnF - Les essentiels de la littérature, 2021) adlı şiirde geçen tatlı umursamazlığa benzetmesi editörün önceki paragraflardaki hasmane tavrını sürdürdüğü şeklinde yorumlanabilir. Şiirin tamamına Fransız millî kütüphanesinden erişilebilir (Oeuvres complètes de Victor Hugo. Poésie 2 | Gallica, 2021).

Bu noktada Eugène Lautier kendi ülkesindeki yönetimi eleştirmeye başlar.

Si on avait accepté ces façons cavalières de traiter notre pays, sous le bon roi Charles X, nous n’aurions pas l’Algérie. Il ne s’agit de conquête mais notre dignité. J’entends d’ici les discours fulminants que prononcerait certains membres du cabinet actuel... S’ils n’étaient pas ministres. M Aristide Briand a fait ce qu’il a pu, mais notre prestige en orient n’est plus entier.

“Eğer ülkemize karşı bu şövalye davranışlarını kabul etseydik, Kral 10. Charles Dönemi’nde Cezayir’i alamazdık. Bugün fetih değil ama onurumuz söz konusu. Buradan bakan değillerse bile hâlihazırdaki kabinenin bazı üyelerinin öfkeli konuşmalarını duyar gibiyim. Aristide Briand yapabileceğini yaptı, ancak doğudaki prestijimiz artık bir bütün değil”.

Bu paragrafta Editör Fransa’nın Kral 10. Charles (1757-1836) Dönemi’ndeki Cezayir işgaline atıfta bulunup eğer o günlerde ülkemize böyle bir muameleyi kabul etsek Cezayir’i alamazdık şeklinde cümlesini tamamlar. Tek başına bu cümleye bakarak Kralın ülkede sevilen bir fatih olduğu düşüncesi çıkarılabilir de tarihi gerçekler bu paralelde değildir. Yalnızca altı yıl hüküm süren Kral 10. Charles, ülke içi problemlere çare bulamadığı için kamuoyu dikkatini sınır ötesi başka bir savaşa çekip başarısızlığını örtmeye çalışır. Bazı temel hak ve özgürlükleri kısıtladığı, basını sansürlediği ve halkı baskı altında tutmaya çalıştığı için sevilmez. Aydın kesim azlini ister. Kral 10. Charles İngiltere’ye sürgüne gönderilir ve Fransa’ya geri dönmeden ölür (Charles X | Château de Versailles, 2021). Editör bir sonraki cümlesinde “hâlihazırdaki kabinenin bazı üyelerinin öfkeli konuşmalarını duyar gibiyim” derken aslında bir önceki cümlesinde çizdiği fatih kral dönemine özlem portresine itiraz geleceğini bilir gibidir. Bununla birlikte, Aristide Briand’ın elinden geleni yaptığını ancak bunu doğudaki prestijlerinin bütünlüğünü kurtaramadığını yazar.

Devam eden paragrafta Eugène Lautier “ülkemize yapılan aşağılama yeterli olarak Teğmen Demons’un serbest bırakılacağı anı bekleyebiliriz. Eğer hükümetimiz özellikle hapis tazminatını da içeren, yasal bir tazminat talep etmezse, konuya ilişkin bir tatmin sağlanmayacak” şeklinde yazar.

L’humiliation étant infligée à notre pays étant suffisante, on peut s’attendre à ce que lieutenant Demons soit, d’un moment à l’autre, remis en la liberté. La satisfaction sera nulle, si notre gouvernement n’exige pas des réparations légitimes, et notamment une indemnité pour’ incarcéré

Haberin sonraki paragrafında yeni Türk Ceza Kanunu’nun 6. Maddesinin ikiyüzlü bir şekilde uygulandığı şeklindeki iddiasını ortaya koyar. “Netice itibarıyla yeni Türk Ceza Kanunu’nun 6. Maddesi ikiyüzlü şekilde uygulandı. Teğmen Demons’un Türk topraklarında yakalandığı doğrudur. Ancak orda bulunmasının sebebi Osmanlı memurların ondan gemiyi terk edip karaya inmesini rica etmeleridir ki tutuklama bu şekilde mümkün olmuştur”.

Car enfin, l'article 6 de nouvel code pénal turc est hypocritement évoqué. Il est exact que le lieutenant Demons a été arrêté en territoire turc, mais il ne s'est trouvé en territoire turc que parce que les fonctionnaires ottomans l'avaient pris de quitter le bord et descendre à terre, fin que l'arrestation fut possible.

Eugène Lautier haberin son paragrafında be kez hem kendi halkını hem de Türkiye Cumhuriyeti'ni iğneleyici bir üslupla eleştirir. Haberin sonu şu şekilde Türkçeleştirilebilir, "Yurttaşımız, Osmanlı memurlarının iyi niyet ve doğruluklarına inanma gibi bir saflık (naiflik) ortaya koymuştur, ancak aynı zamanda Fransa'nın vatandaşlarını korumaya kabil olduğuna inanarak da saflık yapmış olabilir. Ona bu olaydan ders almasını öneririm. Bir dahaki sefere İngiltere'nin himayesine girerse buna gerek kalmaz, ben ona İtalyan koruması sözü veririm, bu durumda saygı görecektir."

Notre compatriote a eu la naïveté de croire à la bonne fois et la correction des fonctionnaires ottomans. Il ne recommencera plus. Mais il peut être également eu la naïveté de croire que la France était encore capable de protéger ses nationaux. Je lui conseille de profiter la leçon. Il n'est pas nécessaire la prochaine fois qu'il se place sous l'égide de l'Angleterre; mais Je l'engage à se munir d'une patente de protégé italien. Alors il sera respecté.

Haberin sonunda üslubunu daha da sertleştiren yazar, "Osmanlı memurları" (fonctionnaires ottomans) ifadesine başvurmuş, Türkiye Cumhuriyeti demekten kaçınmış, üstelik de Osmanlı anlamına gelen "Ottoman" sözcüğünü de küçük harfle kaleme almıştır.

Dönemin sayfa sayısı ve baskı imkânları kısıtlı olan Fransız basını (genellikle gazeteler altı sayfadan oluşmaktaydı) SS Lotus- Bozkurt davası sonuçlanana kadar konuyu sayfalarına pek taşımazlar. 7 Eylül 1927 tarihinde La Haye Adalet Divanı nihai kararını verir (The Case of the S.S. Lotus, France v. Turkey, Judgment, 7 September 1927, 23). Söz konusu kararında, Divan, Lozan Barış Antlaşması'nın 28. maddesi gereğince Türkiye'de kapitülasyonların kaldırıldığını, Türk adli makamlarının yaptığı yargılamamanın Tahkimname'de belirtilen Lozan Antlaşması'nın İkamet ve Adli Salâhiyet Sözleşmesi'nin 15. Maddesine aykırı olmadığını tespit etmiştir (Ersaydı, 2010). Divan Türkiye Cumhuriyeti'nin Teğmen Jean Demons'u tutuklayıp yargılamasının aksini emreden bir hükmünün yokluğu hasebiyle uluslararası hukuka aykırılık teşkil etmediğine karar vermiştir. Dolayısıyla Fransız Devleti'nin talep ettiği tazminat reddedilmiştir. On iki jüri bulunan divan karar aşamasında altışardan oluşan gruplara ayrılmış ancak mahkeme başkanının oyu nitelikli oy sayıldığından (Max Huber, Türk tezi lehine oy kullanmıştır) karar oy çokluğuyla Türk Tezi lehine çıkmıştır.

Adalet Divanı'nın nihai kararı sonrasında Fransız basınında çıkan gazetelerin bazıları daha tarafsız bir tavır takınırken, bir kısmı saldırgan ve suçlayıcı üsluplarını sürdürmeyi tercih etmiştir. 8 Eylül 1927 tarihli yayınında Le Petit Journal (Le Petit journal | 1927-05-07 |, 2020) gazetesi "La cour de La Haye a rendu son arrêt dans l'affaire du Lotus" şeklinde bir başlık kullanmıştır. La Haye mahkemesi Lotus davasında kararını verdi, şeklinde Türkçeleştirebileceğimiz bu başlığın hemen altında "La thèse turque l'importe" yani Türk Tezi kazandı ifadesi dikkat çeker. Kararı oldukça yansız ve nötr bir dille yazan bu paragrafın son cümlesi olan "La cour n'accorde pas les dommages intérêts au lieutenant Demons" Türkçeye mahkeme teğmen Demons'a ödenmesi talep edilen zarar ziyan tazminatını kabul etmedi şeklinde aktarılabilir. Cümlede accorder fiilinin kullanılması hafif bir sitem algısı yaratır.

Yine 8 Eylül 1927 tarihli Le Petit Parisien gazetesi (Le Petit Parisien 1927-09-08, 2021) “L’affaire du Lotus est tranchée, nous pardons” başlığı altındaki yazısına “Le président -un suisse- qui a voix prépondérante, avait voté pour la Turquie” alt başlığıyla devam eder. Bu kısım Türkçeye “Lotus davası karara bağlandı, kaybediyoruz. Nitelikli oya sahip olan başkan -bir İsviçreli- Türkiye lehine oy verdi” şeklinde çevrilebilir. Mahkeme başkanının milliyetinin yan cümlecik olarak verilmesi manidardır.

L’homme Libre gazetesi 9 Eylül 1927 tarihli baskısında (L’Homme libre 1927-09-08, 2021) bir yıl önceki haberinin üslubundan da daha sert bir dille suçlama ve hakaretlere devam eder. Haberin başlığı “Une sentence grotesque” yani bir garip hüküm şeklindedir. Haberin devamını okumadan bile başlık mahkemenin kararıyla ilgili gazetenin ve editörünün yorumuna işaret eder.

La cuistrerie des juristes de la cour de La Haye s’est étalée dans toute sa hideur truculente. Ils se sont inquiétés seulement de savoir si les actes odieux commis par le gouvernement ottoman étaient interdites d’une façon précise par le droit international : et ils ont conclu que tous ce qui n’est pas expressément défendu, est permis.

Yukarıdaki paragrafı şöyle Türkçeleştirmek mümkündür: “La Haye yargıçlarının bilgiçliği tüm çirkinliği ile sürdü. Yalnızca Osmanlı hükümeti tarafından işlenen iğrenç eylemlerin uluslararası hukuk tarafından kesin bir şekilde yasaklanıp yasaklanmadığı konusunda endişeliydiler ve açıkça yasaklanmayan her şeye izin verildiği sonucuna vardılar”.

Les six Perrin Dandin de la cour de La Haye – qui ridiculise cette juridiction- estiment donc il est permis a de soi-disant juges turcs (puisque rien ne le défend) de tendre un piège a un capitaine de navire français de le faire descendre à la terre, de l’arrêter alors et de le garder pendent des longues semaines dans une infame promiscuité.

Bir sonraki paragrafta hakaretin dozu biraz daha artar. “Lahey mahkemesinin -bu yargılamayı alay konusu eden- altı Perrin Dandin’i, sözde Türk yargıçların (hiçbir şey bunu yasaklamadığı için) bir Fransız gemi kaptanına kendisini karaya çıkarmak için tuzak kurmalarının, onu tutuklamalarının ve uzun haftalar boyu vahşet içinde alıkoymalarının caiz olduğunu düşünüyorlar.” İlk cümlede Adalet Divanı’nın Türkiye lehine oy kullanan altı yargıcına “Perrin Dandin” yakıştırmaları yapması (Perrin Dandin, satirik yazılarıyla tanınan Fransız Rönesans yazarı Rabelais’in üçüncü kitabında her konuda bilgiçlik taslayıp kendisini anlaşmazlıklarda yargıç gibi öne atan kurgusal karakterinin adıdır, La Fontaine ve Racine eserlerinde de rastlamak mümkündür) (Littre-perrin-dandin-, 2021) başlı başına bir hakaret sayılır. Türk hâkimlerini sözde yargıçlar olarak niteleyip tuzak kuran, haksız tutuklama yapıp insanlık dışı koşullarda alıkoymaya suçlaması seviyesiz üslubunu ortaya koyar.

“La cours de La Haye a perdu tout prestige après cette sentence imbécile. La journée était mauvaise pour elle, non pour La France”.

“Lahey Divanı bu embesil karardan sonra tüm prestijini kaybetmiştir. Günün sonu, Fransa için değil onun için kötü bitmiştir”. Haberi kaleme alan editör, Kararları tüm dünyada kabul gören uluslararası bir mahkemenin kararını “embesil” olarak nitelemenin yanında, kaybedenin yine mahkeme olduğunu belirtecek kadar da pişkindir.

“Revenons à la Cour de La Haye et son éclatante faillite. La grande idée de l’arbitrage n’est pas atteinte par l’aveu d’impuissance et la pantalonnade de cette assemblée surfaite...”

Haberin son paragrafında ise editör, La Haye adalet divanından “ses getiren kusurundan”, “ikiyüzlülüğünden” ve abartılmış bir meclis olduğundan söz ederek bitirir.

Bulgular ve Tartışma

SS. Lotus ve Bozkurt kazasının yaşandığı yıl ve onu takip eden on üç aylık sürede Kazanın oluşu, İstanbul'daki yargılama, tarafların anlaşmalı olarak La Haye adalet divanına başvurmaları ve adalet divanının kararının açıklanması boyunca geçen sürede Türk basınının olaylara belirgin bir nezaket çerçevesinde yaklaştığı kolayca gözlenir. Şule Sevinç Kişi haberlerini incelediği Bozkurt-Lotus Deniz Kazası, Bozkurt-Lotus Davası ve Adliye Vekili Mahmut Esat (Bozkurt) Bey'in Uluslararası Hukuktaki Büyük Zaferi adlı eserinde (2018) dört Türk gazetesinden örnekler verir. Bunlar incelendiğinde saygılı ve naif bir üslup hemen dikkat çeker.

Bununla birlikte bu çalışmada ele alınan dönemin yüksek tirajlı üç Fransız gazetesi, kazanın hemen ertesinden, dava nihai kararının açıklanmasına kadar geçen süreçte hakarete varan sertlikte yorum ve ithamlarda bulunmuşlardır. Öyle ki bazı gazeteler Türkiye Cumhuriyeti demekten erinmiş ve “ottoman” ifadesine yer vermiştir. İstanbul'dan halen “Constantinople” olarak söz etmeleri ise ayrı bir kötü niyet göstergesi olarak ele alınabilir. Türkiye Cumhuriyeti memurlarından insanları kandıran kötü niyetli kişiler olarak söz eden, hatta “İstanbul pususu” şeklinde manşetler kullanan gazeteler bile vardır. Kaza esnasında SS. Lotus'un süvarisi olan Teğmen Jean Demons'un Türk makamlarınca kandırılarak karaya çıkarıldığı ve daha sonra tutuklandığı iddiasına bile yer vermişlerdir. İstanbul'da adil bir yargılama olmadığı iddiası da çokça dillendirilir.

Söz konusu haberlerin dili SS. Lotus - Bozkurt davası uluslararası La Haye Adalet Divanına taşındıktan sonra daha da sertleşir. Mahkemenin lehlerine karar vereceğinden o kadar emindirler ki, davanın La Haye'de görüleceğine ilişkin çıkan ilk haberler tarafsız sayılabilecek bir dille ve birkaç satırla verilir. Ancak mahkeme nihai kararını açıkladıktan sonra haberlerin uzunluğu arttığı gibi kullanılan dilin de hakarete varan sert biçimlerde ifadeler içerdiği kolayca gözlenir. Öyle ki, kararlarının geçerliliği tüm dünyaca kabul gören bir mahkemeden “ikiyüzlü”, “basiretsiz” olarak söz edip, mahkeme hükmüne “aptal” diyebilecek kadar ileri giderler. Fransız devleti de kendi payına düşen eleştiriyi alır ve “vatandaşlarını korumaktan aciz ve yavaş hareket eden bir yapı” olarak betimlenir. Daha yansız gibi görünen haberler ise Türkiye lehine oy kullanan mahkeme başkanı M. Huber'den, pejoratif anlamda “bir İsviçreli” olarak bahsederler.

Kanaatimizce, SS. Lotus -Bozkurt davasında yer verdikleri haberler itibariyle dönemim yüksek tirajlı üç gazetesi partizan, yanlı ve biraz da kulaktan dolma bilgilerle hareket eder tavırdadır kararına varmak çok yanlış olmaz. Zira 1926 ve 1827 yıllarında çıkan bu haberlerin yarısından fazlası Türkiye Cumhuriyeti'ne, La Haye Adalet divanına ve Fransa Devletine zaman zaman hakaret boyutunda suçlamalar yöneltir. Dolayısıyla kullanılan dil büyük oranda pejoratif, aşağılayıcı ve haddinden fazla serttir. Bu çalışmada yer verilen gazeteler dışında dönemin periyodik yayınları ve dergileri de incelenebilir, ancak bazı kaynaklar Fransız Millî Kütüphanesi tarafından özel izine tabidir.

Kaynaklar

- BnF - Les essentiels de la litterature.* (2021). Récupéré sur bnf.fr: http://classes.bnf.fr/essentiels/grand/ess_2040.htm
- Charles X | Château de Versailles.* (2021). Récupéré sur chateaufersailles.fr: <https://www.chateaufersailles.fr/decouvrir/histoire/grands-personnages/charles-x>
- Çanaklı, L. A. (2020). Avrupa'da bir cevelan'da Türklükle ilgili meseleler. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 9(1), 144-165.
- Ersaydı, A. (2010). Bozkurt-Lotus davası ve genç Türkiye'nin hukuksal yetkinliği. *Tarih Okulu*, 33-43.
- Et ta sœur ! - Le Parisien.* (2021. janvier 04). Récupéré sur leparisien.fr: <https://www.leparisien.fr/societe/et-ta-soeur-06-10-2016-6178991.php>
- Kişi, Ş. S. (2018). Bozkurt-Lotus deniz kazası, Bozkurt-Lotus davası ve adliye vekili Mahmut Esat (Bozkurt) Bey'in uluslararası hukuktaki büyük zaferi. M. Y. Kemal, & R. Haykıran içinde, *Çaka Bey'den Günümüze Kuşadası ve Çevresinde Türk Tarihi* (s. 240-289). Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi.
- Le Petit journal | 1927-05-07 |.* (2020, Aralık 12). gallica.bnf.fr: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k6300333/f1.image> adresinden alındı
- Le Petit Parisien 1927-09-08.* (2021, Ocak 12). gallica.bnf.fr: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k606962g/f1.item.zoom> adresinden alındı
- L'Homme libre 1926-09-02.* (2021, Ocak 22). gallica.bnf.fr: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k7595288p.item> adresinden alındı
- L'Homme libre 1927-09-08.* (2021, Şubat 14). gallica.bnf.fr: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k7595288p/f1.image> adresinden alındı
- L'Homme libre 1927-09-08.* (2021, Şubat 14). gallica.bnf.fr: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k75915160/f1.image> adresinden alındı
- littré-perrin-dandin-.* (2021, Ocak 12). littre.org: <https://www.littre.org/definition/perrin%20dandin> adresinden alındı
- LUTFİ FİKRİ - TDV İslâm Ansiklopedisi.* (2021, Janvier 13). Récupéré sur islamansiklopedisi.org.tr: <https://islamansiklopedisi.org.tr/lutfi-fikri>
- Mercuriale : définition de « mercuriale » | Dictionnaire - La langue française.* (2021, janvier 22). Récupéré sur lalanguefrancaise.com: <https://www.lalanguefrancaise.com/dictionnaire/definition/mercuriale>
- messageries-maritimes.* (2021, Mart 12). *L'Encyclopédie des Messageries Maritimes, son histoire, ses cargots et Paquebots.* messageries-maritimes.org: <https://www.messageries-maritimes.org/> adresinden alındı
- Oeuvres complètes de Victor Hugo. Poésie 2 | Gallica.* (2021, Janvier 23). Récupéré sur gallica.bnf.fr: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k37473k/f117.image>
- Tezcan, D. (1994). Bozkurt-Lotus Davasının Uluslar arası Hukuktaki Önemi ve Yeri. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi* 2, 0-0.
- The Case of the S.S. Lotus, France v. Turkey, Judgment, 7 September 1927.* (23, Ocak 2021). worldcourts.com: https://web.archive.org/web/20101210073754/http://www.worldcourts.com/pcij/eng/decisions/1927/1927.09.07_lotus.htm adresinden alındı
- Yılmaz, G., & Tepe, N. (2020). Yurt dışında görev yapan okutmanların kültürlerarası iletişim algılarının incelenmesi: Nitel bir araştırma. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 9(4), 1616-1633.

Extended Abstract

It is a rare occasion for a new republic to face a tough legal examination, which is the subject of textbooks and academic theses, which has taken place in international law similar to the SS Lotus - Bozkurt case. In the tragic event taken place in Aegean Sea on August 2, 1927, the SS Lotus Ship belonging to the company known as Compagnie Maritime d'Affrèment today, but was Messageries Maritimes on that day, and is a company of sea transportation to far and middle east, and Turkey Telepermitted ship which is called as Bozkurt collided. Eight Turkish crew members died in the accident, and ten crew members were rescued from the sea by the SS Lotus. The captain of the SS Lotus, which was anchored in Istanbul the next day, at the time of the incident, Lieutenant Jean Demons, the two helmsmen on the shift and the cavalryman of Bozkurt, Hasan Bey, were arrested due to the mutual complaints of the families of the deceased sailors and the shipowners. Despite the intense objection of the French authorities, the Istanbul Court found itself authorized for the trial of this case and found both captains at fault on 15 September 1926 and sentenced SS Lotus sentry cavalryman Jean Demons to 80 days in prison and 22 thousand liras. At this point, the French authorities had intense objections to the jurisdiction of the Istanbul Court, and the Government of the Republic of Turkey proposed to refer the case to The Lahey Court of Justice. With the acceptance of the French side, the case of SS Lotus - Bozkurt has been transferred to international law. Apart from both countries, it is possible to come across many news and comments published during the trial, which is also the subject of the world press.

While the Turkish press generally maintained its courtesy at the beginning and continuation of the Lahey process, it is difficult to find the same style in some newspapers published in French media. In this study, it is aimed to examine some of the news and comments that appeared in L'homme Libre, Le Parisien and Le Petit Journal newspapers from the French press of the period. The texts were evaluated on the originals in French.

In the news article written by Eugène Lautier, editor-in-chief of the newspaper "L'homme Libre" dated September 2, 1926 and was included in the headline of the newspaper, it is found it suitable. Even this headline, which can be translated into Turkish as the "ambush of Constantinople" or its trap, can reveal the extent to which the main text of the news is biased. The article mentions Istanbul and Turkish Republic as Constantinople, the capital of the Byzantine Empire, which left the stage of history in 1453. Thus, the new Turkish State is tried to be ignored.

The French press, which had limited number of pages and printing facilities of the period (usually newspapers consisted of six pages), do not carry the issue on their pages until the conclusion of the SS Lotus-Bozkurt case. On September 7, 1927, the La Haye Court of Justice made its final decision. In its decision in question, the Court determined that the capitulations were abolished in Turkey in accordance with Article 28 of the Lausanne Peace Treaty, and that the judgment by Turkish judicial authorities was not contrary to Article 15 of the Treaty of Residence and Judicial Power of Lausanne. While some of the newspapers published in the French press after the final decision of the Court of Justice adopted a more neutral attitude, some preferred to maintain their aggressive and accusatory style.

It can easily be observed that the Turkish press approached the events with a certain kindness during the year when the SS Lotus and Bozkurt accident occurred and during the following thirteen months, the trial in Istanbul, the parties' application to La Haye court of justice, and the announcement of the decision of the court of justice. A respectful and naive style immediately draws the attention when examples from four Turkish newspapers of the period are examined. However, three French newspapers with high circulation of the period discussed in this study made insulting comments and accusations in the process from the immediate aftermath of the accident to the announcement of the final decision of the case. Some newspapers have ceased to say the Republic of Turkey and include the expression "ottoman". The fact that they still refer to Istanbul as "Constantinople" can be considered as a separate sign of bad faith. It would not be wrong to conclude that three newspapers with a high circulation of my period act with partisan, biased and somewhat hearsay information, in view of the news they covered in the SS Lotus-Bozkurt case. Because, more than half of these news published in 1926 and 1927 sometimes directed insulting accusations against the Republic of Turkey, La Haye Court of Justice and the French State. Therefore, the language used is largely pejorative and too harsh. Periodic publications and journals of the period can also be examined in addition to the newspapers included in this study, but some sources are subject to special permission by the French National Library.